

תוכן העניינים

טו	עם הספר
	שער א : לשון המקרא
3	פרק א : המקרא כמפרש את מילותיו
3	הערות רקע
4	מילים מבארות ומילים מתבארות
4	א. תקבולות ופסוקים מקבילים
8	ב. הצעה מפורשת של ביאור
9	ג. שימוש במילה או בביטוי מבאר
11	ד. מילים מבארות במבנים דומים
14	הערות חתימה
16	פרק ב : בינוני סביל של בניין קל בגזרת ע"ע במקרא
16	הערות מבוא
17	נְדָה וְנָדָה
17	נְדָה (=טומאת האישה) / נָדָה (=הִזְיָה)
19	נְדָה (שם עצם מופשט) / נָדָה (כינוי לאישה)
23	בינוני סביל של קל בגזרת ע"ע
27	דברי חתימה
30	פרק ג : "נִדְיָה", "וה' אֶהְבֶּוּ" : המילה ידיד – תצורה ומשמעות
30	הערות רקע
31	על משמעות המילה
44	על תצורת המילה
50	הערות סיכום
52	פרק ד : על מקראות ולשונות
52	הערות מבוא
53	טָרַף

61	עבדיהם
65	סוף דבר
67	פרק ה: הפסוק "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל" בתעתיק ליוונית בקמע קדום
67	הקמע
68	הטקסט
68	הערות בענייני לשון
72	סיכום
73	פרק ו: איש יהודי היה בשושן הבריה
77	פרק ז: האוצר הגדול של גזניוס ללשון המקרא ומחקר לשון חז"ל
77	הערות מבוא
79	נתונים הטעונים תיקון
81	נתונים לא מלאים הדורשים השלמה
83	ניצני המחקר החדש של לשון חכמים
86	דברי חתימה

שער ב: לשון מגילות מדבר יהודה

91	פרק ח: על עניינים מלשון חכמים ומארמית במגילות
91	הערות מבוא
91	לשון חכמים ולשון המגילות
92	א. נקרע/נתקרע
93	ב. משקל פֶּעֶלְן
94	על הארמית בקומראן
95	א. עז"ר/סע"ד
96	ב. שקט/שדך
98	דברי סיכום וחתימה
100	פרק ט: על כמה לשונות בעברית של קומראן
100	א. רִיקְמָה
108	ב. מְאַחַד
110	ג. עם החביב
112	ד. התקיים
112	א. התקיים = קם
115	ב. התקיים = התקומם
117	דברי חתימה

117	נספחים
117	א. לעניין ריקמה (§§2-12)
119	ב. לעניין התקיים (§§20-28)
122	פרק י: שני עניינות בעברית של קומראן: היבטים סינכרוניים ודיאכרוניים
122	הערות מקדימות
124	א. מְבוּא/מְבוּי (מְבוּאִי)
131	ב. עֶשָׂה וְהַעֲשֵׂה (הַעֲשֵׂיא)
135	הערות סיכום
137	פרק יא: לשון קומראן בין המקרא ללשון חז"ל (עיון בסעיף במורפולוגיה)
137	הערות מבוא
138	הכינוי הנצמד לנסתרים ולנסתרות בשמות שריבויים -ז'ת
138	לשון המקרא
141	לשון התנאים
143	הערה על החומש השומרוני
144	לשון בן-סירא ומגילות קומראן
146	סיכום כלל הממצאים בעברית
147	דברי חתימה
149	פרק יב: שתי זוטות במגילה אחת
149	א. המן (=מן) בקטע מקומראן
150	ב. תזיז
152	פרק יג: על כמה כתיבים במגילות ופשרם
152	הערות מבוא
152	א. והזה (=וְהָא זְה)
158	ב. הכתיב קצאוות במגילת ישעיהו
162	סיכום
163	פרק יד: מן הדקדוק ומן המילון בקטע מגילה
163	הערות מבוא
163	א. ארץ חמדות כל הארצות
169	ב. מחיגה
176	סיכום
177	פרק טו: כינוי הצלמים / כיון הצלמים
177	הערות מבוא
178	על ביטוי מקראי אחד ופשרו במגילת ברית דמשק
184	דברי חתימה

185	פרק טז: חזרות שגויות או כפלי גרסה?
185	הנתונים וביאורם במחקר
188	הצעה של ביאור חדש לתופעה
195	דברי חתימה
196	פרק יז: העברית במגילות מדבר יהודה ומחקר לשון חכמים
196	דברי מבוא
199	תכלית המחקר הזה וחשיבותו
200	א. מקוריות וקדמות של תופעות
200	ב. סוגיית הלהגים בלשון חז"ל
201	פרטות וכללות בזיקת העברית בקומראן ללשון חכמים
201	א. העשה
202	ב. פִּעֵלָן
202	ג. תנועה פרוסתטית במקום שווא בראש מילה
203	ד. סגירת הברה סופית בנו"ן/מ"ם
207	ה. הכינוי אָנוּ
208	ו. שמות הפעולה פִּעִלָּה ופִּעְוֹל
209	ז. פִּעִלָּה
213	ח. פִּעְוֹל
219	על מקוריותן וקדמותן של תופעות בלשון חכמים
219	לכירור שאלת הלהגים של לשון חכמים
220	א. פִּעֵלָן
220	ב. המן, המנו / מן, ממנו
221	ג. נתאלמנה / נתארמלה (התארמלה)
222	דברי סיכום וחתימה

שער ג: תעודות חיצוניות

225	פרק יח: וְצִוְתָךְ אֶל יִכְבֵּד לְבָבְךָ: על משפט אחד במכתב "אל פלטיהו"
232	פרק יט: על הלשון ב"חזון גבריאל"
232	הערות רקע
235	על כמה מדרכי הכתיב בכתובת
235	א. כתיב חסר
238	ב. כתיב מלא
238	ג. הכתיבים ם-ן

239	ד. סיכום פרשת הכתיב
240	ענייני הגייה ודרכי תצורה
240	א. ערעור העיצורים הגרוניים
242	ב. על ההגייה והתצורה של הכתיב "מלאכה"
246	ג. הכינוי הרומז "אל"
246	על מילה אחת בחזון
247	קט/קטיטוט
254	הערות סיכום וחתימה
256	בשולי העיון
258	נספח
258	א. חזון גבריאל לפי מהדורת ירדני ואליצור
259	ב. חזון גבריאל לפי מהדורת קנוהל
260	ג. כתובת החזון לפי מהדורת יודיצקי וקימרון
262	פרק כ: על הלשון בשטר מבית עמר
262	הערות מקדימות
262	א. על לשון השטר בכללותה
264	ב. הכתיב
266	ג. כתיב והגה
270	ד. זוטות בתצורה ובתחביר
271	הערות חתימה
271	נספח: סעיפים ב-ג-ד אצל אשל וירדני, בית עמר, עמ' 9-10
274	פרק כא: כתובת סורית ארץ-ישראלית מתל-יונס
274	הממצא והכתובת
275	הערות על הלשון
278	חשיבותה של הכתובת
280	פרק כב: הכתובת בסורית ארץ-ישראלית מענב אל-כביר
280	הכתובת
280	הערות רקע
281	הערות על לשונה ותוכנה
284	דברי סיכום

שער ד: ארמית

289	פרק כג: שתי תופעות בדקדוק הפועל בסורית של ארץ ישראל
289	הערות מבוא

- 292 אַתְּפַעַל/אַתְּפַעֵל < אַפְעַל/אַפְעֵל
- 292 א. אַתְּגִזִי < אַגְזִי
- 293 ב. אַתְּכַתֵּב < אַכְתֵּב
- 293 ג. אַתְּנַשֵּׂי < אַנְשֵׂי
- 294 ד. אַתְּעַבֵּד < אַעֲבֵד
- 294 ה. אַתְּקָרִי < אַקָּרִי
- 294 ו. אַתְּפַנִּי < אַפְנִי
- 294 ז. אַתְּנַסִּי < אַנְסִי
- 295 דברי סיכום לתופעה
- 296 פֶּעַל וְאַתְּפַעַל
- 297 סימן הרפה
- 297 סימן הקשה
- 302 א. שת"ף 298 • ב. חת"ם 299 • ג. שת"ק 300 • ד. ית"ר 300 • ה. פת"ח
300 • ו-ז. צד"ק, בד"ר 301
- 302 סיכום ותוספות
- 303 דברי חתימה
- פרק כד: בין הסורית של ארץ ישראל לארמית השומרונים (לתולדות
- 305 הדיבור הארמי בארץ ישראל לפני הכיבוש הערבי)
- 305 הערות מבוא
- 310 התקצרות התנועה $\bar{i}$ בהברה סגורה (לא מוטעמת) סופית
- 311 הנתונים
- א. התנועה הסופית של בניין אפעל בפועלי ע"ו 311 • ב. בינוני פֶּעַל של קל
311 • ג. צורות של משקל פֶּעִיל (pa^{ci}l) 311 • ד. חתימת הריבוי in 311 •
ה. צורות אחרות 312
- 312 מה ניתן ללמוד מהכתיבים שפורטו לעיל?
- 314 קווים מקבילים בהתערערות העיצורים הגרוניים
- 314 בארמית השומרונים
- 315 בסורית של ארץ ישראל
- 316 השוואת הממצאים בשני הלהגים
- 318 הערות
- 319 למידת הזהות בין שני הלהגים
- פרק כה: בית גידולה של הספרות הסורית של ארץ ישראל
- 322 מהי הספרות הסורית של ארץ ישראל?
- 326 בית גידולה
- 326 מיעוט הנתונים על מוצא התעודות
- 326 החומר האפיגרפי מן התקופה הקדומה

- 329 התעודות מן התקופה המאוחרת שנודעו מקום כתיבתם וזמנה
333 סיכום ומסקנות
- 334 פרק כו: התנ"ך בסורית ארץ-ישראלית
334 מהדורת מפעל המקרא
334 הכרך הראשון
336 הכרך השני
338 חשיבותה של המהדורה
339 ענייני לשון
339 א. תוספות לאוצר המילים
341 *ܡܫܢܢ 'פְּרָדָה' 339 • ܣܘܚܐ 'גְּרוֹן' 340 • ܪܒܬܐ 'רֵיב' 341*
341 ב. התרחקות מן התרגום המילולי
342 ג. הערות בענייני כתיב ודקדוק
345 הערת סיכום
- 346 פרק כז: שתי תיבות מורכבות שלא הוכרו
346 הערת מבוא
347 א. מטומאה, ולא בינוני של בניין פועל
351 ב. דְּחִילוֹ בתרגום אונקלוס
354 הערת סיכום
- 355 פרק כח: כתיבים שלא הוכנו
355 ראשית דבר
356 א. היאלמות ה"א סופית
358 ב. ציון עיצור כפול על ידי אות כפולה
361 ג. מועט במגילות מדבר יהודה
362 הערת סיכום
- 363 פרק כט: המהדורה החדשה של התרגום השומרוני לתורה
363 מהדורות ישנות
364 המהדורה החדשה
364 החיבור והשיטה
368 א. שגיאות מעתיקים 367 • ב. חלופות מדומות 367 • ג. אינטרפולציות 368
371 שאלות
374 דברי חתימה
- 376 פרק ל: על המקרא ותרגומיו לחיים חמיאל
376 הערות מבוא
378 על מפעלו של חמיאל

380	הרקע להופעת התרגומים כשהיהודים דיברו עברית
383	הערת סיכום
385	רשימת הקיצורים
413	מפתחות
415	מפתח המקורות
436	מפתח המילים
463	מפתח הדקדוק וענייני הלשון והנוסח
470	מפתח האישים והחיבורים

עם הספר

בספר הזה מכוונסים שלושים מחקרים בעברית המקרא ובעברית של מגילות ים המלח ובארמית. כמעט כולם התפרסמו כמאמרים בבמות שונות.¹ כשני שלישים מהם ראו אור לראשונה בעשור האחרון או מעט לפניו, וכשליש מהם התפרסמו לפני כן. שני מחקרים (פרקים ד, ז) רואים אור בראשונה בספר הזה.

המחקרים כוללים עיונים בענייני כתיב ובמה שמסתעף מהם, דיונים בענייני דקדוק: בהגה ובתצורה וגם במעט ענייני תחביר; יש מהם העוסקים בסעיפים שלמים ויש מהם המתמקדים בפרטים שונים. כמו כן כלולים במחקרים האלה בירורים באוצר המילים ובמשמעותם. כן יש כאן כמה עיונים בסוגיות כוללות, כדיון המוצע בפרק ח על המקרא כמפרש את מילותיו וכעיון בפרק יז הבוחן את הקשרים בין לשון המגילות ולשון חכמים. כמו כן יש כאן פרסום של שתי כתובות (פרקים כא–כב) ועיון בלשון הניבטת מהן. בשתי תעודות חיצוניות אחרות (פרקים יט–כ) יש עיון מקיף יותר בלשונן ובשאלות כוללות הכרוכות בהן, לעומת זאת בתעודה אחת (פרק יח) התמקדתי בביטוי אחד שנקרא ונתפרש בדרך שונה מדרכם של מפרסמי התעודה. ארבעה פרקים (כג–כו) עוסקים בשאלות דקדוק ובשאלות כוללות בסורית של ארץ ישראל. בכך מיתוספים כמה עיוני דקדוק בלשון הלהג הזה.

כינוסם של מחקרים מאפשר לבחון אותם בחינה מחודשת ולהוסיף להם או לגרוע מהם במעט או בהרבה ואף לתקן משוגות קלות שנפלו בפרסום הראשון. הבאתם של מחקרים באכסניה אחת מגדילה את נגישותם ואת זמינותם; יתר על כן מפתוחם עושה אותם קריאים יותר ומועילים יותר. בדרך כלל נשמרה כאן המסגרת הראשונה של הפרסומים, והוכנסו בהם אך מעט שינויים והתיקונים שנתבקשו. אך כאן וכאן היו עניינים שהופיעו פעמים אחדות במאמרים אחרים, לפי שנדרשו למקומם ולזמנם. בפרסום הנוכחי הושמטו חזרות כאלה במקום שהשמטתם לא פגעה ברציפות הדיון. פרק יט שונה שינוי גדול מהנוסח שהוצע בפרסום הראשון בשל הטעמים המפורטים בהערה הפותחת אותו.

1 מקום הפרסום הראשון של כל אחד מהפרקים צוין בהערה הפותחת אותו.

המחקרים מוגשים בזה בארבעה שערים: שער א – לשון המקרא, ובו שבעה פרקים; שער ב – לשון מגילות מדבר יהודה, ובו עשרה פרקים; שער ג – תעודות חיצוניות; כלולים בו חמישה פרקים; שער ד – ארמית, ובו שמונה פרקים. נקל לראות שרוב רובם של פרקי הספר שולבו בשערים המתאימים להם. עם זאת, בפרקים אחדים יש רק התאמה חלקית לשער שהם שולבו בו, למשל פרקים כז-כח יש בהם חומר על לשון חכמים ומעט חומר על לשון המגילות, ויש בהם די חומר על ארמית. הם שולבו בשער הרביעי המתאים להם יותר מכול.

בשל המשקל המיוחד שיש לתעודות חיצוניות לא שילבתי את הפרקים העוסקים בהן בשערים האחרים, אלא העמדתי להן שער נפרד. שער זה כולל פרק על תעודה מתקופת המקרא (פרק יח), שני פרקים על שתי תעודות מתקופת הבית השני ולאחריו (פרקים יט-כ) ושתי תעודות שנכתבו בלהג ארמי – הסורית של ארץ ישראל (פרקים כא-כב).

ראיתי להביא כאן גם שתי ביקורות ספרים. בביקורת הראשונה (פרק כט) לא הסתפקתי בסקירה טכנית של החיבור הנסקר, אלא שילבתי בה גם עיוני לשון. גם הביקורת השנייה (פרק ל) נידונו בה שאלות לשון ושאלה מרכזית העוסקת ברקע להופעת תרגומי מקרא בארמית בזמן שהעברית הייתה לשון דיבור. אני מבקש להוסיף דבר חשוב בעניינה של סקירת הביקורת הזאת. היא מוקדשת למפעלו של חיים חמיאל המנוח, כותב סדרת הספרים "המקרא ותרגומיו". חמיאל איננו חוקר לשון, אבל מדובר בתלמיד חכם ידען, שהעמיד כלי מחזיק ברכה לחוקרי הארמית של התרגומים לסוגיה ולחטיבותיה. ספריו הם כעין תעודות העומדות לשירות החוקרים; הן מספקות חומרים ממוינים מיונים שונים. מי שידע לעשות בהם שימוש מושכל תוך שימוש בתיעוד אחר, יצא נשכר.

בערב חנוכה השתא – בעשרים וארבעה בכסלו – מלאו ארבעים שנה להסתלקותו של מו"ר פרופ' יחזקאל קוטשר תמ"ך. הספר מוקדש לו ומעלה על נס את זכרו המבורך.

* * *

במקום הזה אני בא להודות לחברי הוועדה האקדמית של הוצאת מאגנס ובמיוחד לפרופ' יששכר אונא שעמד בראשה עד סוף שנת תש"ע ולמר חי צבר המנכ"ל שלה, על החלטתם לפרסם את הספר הזה. ותודה מיוחדת מובעת בזה לראש המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית, פרופ' שלמה נאה ולוועדת המחקר של המכון, שהחליטו לתמוך במימון הספר בפרסומו בשיתוף עם הוצאת מאגנס. אני מבקש להודות למו"לים של כתבי העת ושל קובצי המחקרים שבהם נתפרסמו המאמרים בפרסום ראשון, על מתן הרשות לכלול אותם כפרקים בספר הזה. אני מביע כאן את תודתי לכל המסייעים בידי בהפקת הספר: מר חנן אריאל

עם הספר יז

שהתקין את הספר ואף טרח על האחדתה וריכוזה של הביבליוגרפיה. אף הוא העיר לי כמה הערות חשובות; שמו קָנָא עליהן. ד"ר נורית שובל־דודאי שקראה קריאה מוקפדת את עלי ההגהה. גב' רות שטרן, שכתבה את המפתחות. גב' ליזה מוהר, מרכזת מדור ההוצאה לאור באקדמיה ללשון העברית, שטיפלה בהפקת הספר, וגב' קטי מויאל עובדת המדור, שהעמידה את הסֶדֶר שלו. ואחרון מר רם גולדברג מהוצאת מאגנס, שטיפל בשלבים האחרונים של הבאת הספר לדפוס.

באוניברסיטה העברית בירושלים,

בעשרים ושישה בכסלו,

נר שני של חנוכה תשע"ב,

יום מלאות שישים שנה לעלותי ארצה

משה בר־אשר